

References

1. Mostovenko N. A. Innovatsiyna kul'tura y osnovni zasady yiyi formuvannya / N. A. Mostovenko, T. I. Korobchuk // Aktual'ni problemy rozvytku ekonomiky rehionu. Naukovyy zbirnyk. – Ivano–Frankivs'k: Prykarpats'kyi natsional'nyy universytet imeni Vasylia Stefanyka, 2009. – Vyp. V, T.2. – S.39–42.
2. Kozlova O. H. Innovatsiyna kul'tura: Sutnisni kharakterystyky: monohrafiya / O. H. Kozlova, R. V. Mylenkova. – Sumy: SumDPU im. A. S. Makarenka, 2007. – 140 s.
3. Shtefan L. V. Innovatsiyna kul'tura yak kul'turolohichnyy fenomen suchasnosti / L. V. Shtefan // Problemy inzhenerno–pedagogichnoyi osvity. Zbirnyk naukovykh prats'. – Kh: Ukrainys'ka inzhenerno–pedagogichna akademiya, 2009. – Vyp.22–23. – S.354–359.
4. Semiv L. K. Innovatsiyna kul'tura suspil'stva: kontseptual'ni osnovy ta osoblyvosti formuvannya / Lyubov Semiv, Roman Semiv // Suchasna naukova ekonomichna dumka. Visnyk Universytetu bankivs'koyi spravy Natsional'noho banku Ukrainy. – 2009. – №2 (5). – S.3–9.
5. Aleynikova O. V. Ekonomichna polityka innovatsiynoho rozvytku derzhavy v rynkovykh umovakh. Avtoref. dys. ... kand. ekonomichnykh nauk. Spets.: 08.01.01 – ekonomichna teoriya / Olena Aleynikova. – Dnipropetrovs'k, 2004. – 24 s.
6. Dmytrychenko L. A. Struktura suspil'noho vyrobnytstva: sotsial'no–ekonomichnyy aspekt. Avtoref. dys. ... kand. ekonomichnykh nauk. Spets.: 08.01.01 – ekonomichna teoriya / Liana Dmytrychenko. – Donets'k, 2006. – 19 s.
7. Shevchenko O. O. Innovatsiyni yak priorytetnyy napryamok investuvannya v transformatsiyniy ekonomitsi. Avtoref. dys. ... kand. ekonomichnykh nauk. Spets.: 08.00.01 – ekonomichna teoriya ta istoriya ekonomichnoyi dumky / Olena Shevchenko. – Kharkiv, 2008. – 23 s.
8. Kuznetsova N. B. Kadry innovatsiynoho typu: sutnist', znachennya ta osoblyvosti formuvannya v umovakh rozvytku innovatsiynoyi ekonomiky / N. B. Kuznetsova // Aktual'ni problemy ekonomiky. – 2009. – №6. – S.115–121.
9. Bryezhnyeva–Yermolenko O. V. Intelektual'na skladova v strukturi elementiv novoyi ekonomiky / O. V. Bryezhnyeva–Yermolenko // Aktual'ni problemy ekonomiky. – 2010. – №3. – S.4–12.
10. Tereshchenko N. V. Osoblyvosti formuvannya innovatsiynoyi pratsi ta innovatsiynoyi diyal'nosti yak skladovykh derzhavnoyi stratehiyi v umovakh rozvytku ekonomiky znan' / N. V. Tereshchenko // Sotsial'no–trudovi vidnosyny: teoriya ta praktyka. Zbirnyk naukovykh prats'. – K.: DVNZ Kyivivs'kyi natsional'nyy ekonomichnyy universytet imeni Vadyma Het'mana, 2012. – №1. – S.141–149.
11. Zakon Ukrainy «Pro priorytetni napryamy innovatsiynoyi diyal'nosti v Ukraini» №433–IV ot 16.01.2003 r. // Uryadovyy kur'yer. – 2003. – №176. – S.3–14.
12. Kravchenko O. O. Innovatsiynyy rozvytok ta strukturni zminy v ekonomitsi. Avtoref. dys. ... kand. ekonomichnykh nauk. Spets.: 08.00.01 – ekonomichna teoriya ta istoriya ekonomichnoyi dumky / Olena Kravchenko. – K., 2011. – 20 s.

Starovoi O. V., PhD, doctoral student, University of National Pedagogical Dragomanov (Ukraine, Kyiv), helenst0001@rambler.ru

Innovation culture in the economic sphere of life

Analyzes the main features of the implementation of innovation culture in the economic sphere of society; the author emphasizes that the modern economy in a democratic environment has become possibilities consistency with the humanistic values and outlook of man—because it is based are implementing innovative processes of spiritual and creative potential as a key backbone and socio-economic and socio-cultural entity; the current economic crisis requires that all economic actors implement the innovative development strategies; given that the Ukrainian economy is only at an embryonic stage of civilized market relations, innovation in this case can be a real «locomotive» of reform developments in the formation of market-economic relations.

Keywords: people, culture, innovation, the economic sphere.

Starovoi E. B., кандидат философских наук, докторант, Национальный педагогический университет им. М. П. Драгоманова (Украина, Киев), helenst0001@rambler.ru

Иновационная культура в экономической сфере жизнедеятельности

Анализируются основные особенности реализации иновационной культуры в экономической сфере жизнедеятельности общества; автор подчеркивает, что современная экономика в условиях демократической среды приобрела возможности непротиворечивости с гуманистическими ценностями и человекоцентрическим мировоззрением благодаря тому, что в ее основе лежат иновационные процессы реализации духовно-творческого потенциала личности как ключевого и системообразующего социально-

экономического и социокультурного субъекта; современный экономический кризис требует от всех субъектов экономической деятельности воплощения именно иновационных стратегий развития; учитывая то, что украинская экономика находится лишь на зачаточном этапе формирования цивилизованных рыночных отношений, то иновации в данном случае могут стать настоящим «локомотивом» реформаторских сдвигов в деле формирования рыночно-экономических отношений.

Ключевые слова: человек, культура, иновационная деятельность, экономическая сфера.

* * *

УДК [1:37.013](4+477)

Марченко О. В.,
доктор філософських наук, завідувач кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін, Дніпропетровський
державний університет внутрішніх справ
(Україна, Дніпропетровськ), Lina728@ukr.net

КОМУНІКАТИВНІ ФАКТОРИ ЯК ЦІННІСНО–РЕГУЛЯТИВНІ МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Доведено необхідність символічного структурування соціокультурного простору, формування стійких комунікативних зв'язків, розвитку в особистості навичок діяльності на якісно відмінних комунікативних рівнях з метою встановлення найбільш продуктивних зв'язків між людиною і суспільством. Автор обґрунтував актуальність таких комунікативних стратегій, які б передбачали розвиток творчих здібностей і навичок рефлексивного мислення особистості, відповідального ставлення до себе й інших; соціокультурної компетентності, в основі якої знання законів розвитку сучасного суспільства й наявність високого культурного «іміунітету», зовнішнього впливу агресивних проявів інформаційного середовища.

Ключові слова: комунікація, освітній простір, культурні смисли і цінності, комунікативне «ядро» особистості, інформаційне середовище.

Сучасна освіта характеризується підвищеною динамікою системних змін, ускладненістю своїх буттєвих репрезентацій, що обумовлено радикальними культурними зрушеннями, які відбуваються внаслідок становлення інформаційного суспільства і прискорення процесів глобалізації. Інтеграція національних освітніх систем породжує низку теоретичних і практичних проблем, осмислення яких потребує детального аналізу онтологічних параметрів сучасної освіти. Серед концептуально значущих, пов'язаних із смислотворенням, тенденцій розгортання освітнього простору у динамічно змінюваному, глобалізованому світі занепокоєння викликає руйнування ціннісно–смислових основ комунікативних процесів, які традиційно виступали в якості базових смислових зв'язків між різнорівневними складовими соціокультурної системи. Визначальною деструктивною тенденцією для суспільства у перехідний період стає трансформація системи моральних цінностей, які у традиційному соціумі надають конструктивної спрямованості кожному виду діяльності. Хаотизація комунікативних зв'язків, фрагментація смислів і смислове перенасичення загальнокультурного контексту вкрай негативно позначається на репродуктивній (у розумінні здатності до створення нових соціально–значущих структур) функції як на особистісному рівні, так і на рівні суспільства в цілому.

Імовірність такої ситуації спонукає до пошуку не лише принципово нових комунікативних стратегій і форм, але й до розвитку вже існуючих комунікативних можливостей, збагачення наявних каналів передачі культурних смислів і цінностей, до яких, власне кажучи, й належить освіта. Саме в освітньому просторі, в силу його функціональних і структурних особливостей, сконденсовані оптимальні комунікативні можливості смислового врегулювання усіх цих систем.

Дослідженню перспективи «переформатування» освіти у контексті зміни парадигми суспільного розвитку присвячено праці І. Алексійчука, В. Борисенкова, І. Денисенко, В. Корженка, О. Микитюка, Т. Троїцької. Важливі аспекти реалізації комунікативних стратегій в освітньому просторі знайшли своє широке висвітлення у наукових розвідках І. Зязюна, Р. Кобця, М. Поповича, Н. Радіонової, А. Соколової. Водночас на сьогодні ще не вироблено систему підготовки спеціалістів різних галузей до ефективної комунікації, як способу досягнення розуміння і згоди, як механізму «співвідчуження». А отже, глибокого вивчення потребують закономірності і рушійні чинники становлення комунікативної складової простору освіти.

Мета даного дослідження – розкрити роль комунікативних факторів як ціннісно-регулятивних механізмів розвитку освітнього простору.

На сучасному етапі цивілізаційного розвитку очевидною стає необхідність у символічному структуруванні соціокультурного простору, формуванні стійких комунікативних зв'язків, розвитку в особистості навичок діяльності на якісно відмінних комунікативних рівнях з метою встановлення найбільш продуктивних зв'язків між людиною і суспільством. Цілі комунікації визначають його часову протяжність (від теперішнього до майбутнього), а смислове впорядкування відбувається за допомогою різних видів текстів (книжних, електронних, нарративних). Нові смисли, що з'являються як наслідок комунікативних процесів, розширюють зміст освітнього простору, як осередку соціалізації, інкультурації, індивідуалізації та інших процесів, покликаних забезпечувати гармонійний розвиток і формування особистості.

Таким чином, вже саме перебування суб'єкта у впорядкованому освітньому комунікативному просторі структурно організовує його свідомість, тим самим сприяючи формуванню в суб'єкта цілісної світоглядної картини світу, виробленню ним стійких життєвих позицій.

У контексті дослідження комунікативно-діяльничої природи освітнього простору викликає інтерес концепція В. Межуєва, яка, враховуючи основопокладаюче значення людської діяльності, зокрема її технологічний і творчий аспекти, все ж зосереджує свою увагу на її суспільнозначущому аспекті. Заслужують на увагу розмірковування ученого щодо необхідності дослідження сутності культури, враховуючи зв'язки між трьома групами відносин: людини – природи, людини й інших людей, а також людини та її ставлення до самої себе. При цьому організуючим началом для комунікативних процесів на усіх цих рівнях, своєрідною «точкою перетину» виступає суб'єкт освітньої діяльності.

Аби домогтися продуктивної смислової взаємодії суб'єкти освіти повинні враховувати значущість певних особистісних властивостей, які утворюють своєрідне комунікативне ядро особистості. В даному випадку мова йде про формування базового механізму психіки – здатності до децентрації, що дозволяє їй виходити за межі свого власного «Я» і переносити центр уваги на інших людей, спільні із іншими справи, інтереси. У такій комунікації індивідуальне переживання колективності стає культурним смислом, а отже, «виробляється потреба в спів-діяльності і здатність до спільних дій, коли людське спілкування осмислюється як найважливіша суспільна

цінність» [1, с. 592]. Наведена цитата стосується театральної комунікації, проте вона в повній мірі може бути використана по відношенню до комунікації в освітньому просторі, оскільки в силу своїх традиційних функцій саме простір освіти покликаний підтримувати необхідний рівень соціальної згуртованості людей, що й забезпечує безпосереднє соціальне відтворення спільноти людей як культурної системної цілісності. Лише інтегративна сутність комунікації в освітньому просторі в змозі протистояти тенденціям роз'єднаності, фрагментарності соціокультурного простору і сприяти відновленню синергійних процесів у суспільстві.

Розвиток в особистості здатності до децентрації важко уявити поза культивуванням такої складової комунікативного ядра особистості, як здатність до емпатії. За твердженням М. Бахтіна, емпатія передбачає відповідальне ставлення індивіда до своїх вчинків, слів, а також тих смислів, до утворення яких він причетний. Такий комунікативний процес спрямований на реалізацію модусу «буття» (Е. Фромм) і має виражений ступінь особистого «включення» учасників комунікації у цей процес, що є свідченням їх взаємної зацікавленості, небайдужого, творчого характеру спілкування.

Позитивна спрямованість на спілкування – не менш важлива складова комунікативного ядра особистості. У зв'язку з цим Ю. Лотман зазначав: «Усяке спілкування є вихованням, адже ті, хто хоче спілкуватися, повинні налаштуватися на спільну хвилю, прагнути до взаєморозуміння, а отже, де в чому уподібнитися одне одному» [2, с. 158]. Такий комунікативний процес цінний тим, що він реалізується у відповідності із принципом еволюції, який в даному випадку виявляється у якісній зміні внутрішнього світу суб'єкта: він стає глибшим, багатшим, удосконалюється в ході спілкування.

Аби процес комунікації був продуктивним, його учасники повинні бути відкритими для точки зору інших, усвідомлювати, що діалог може збагатити кожного з них, розширити горизонти взаємодії. Якщо ж в основу діалогу покладено принцип «володіння», то учасники комунікації ставляться до своєї точки зору як до власності. По завершенні такого діалогу кожен з них, як правило, залишається «при своїй думці», що є свідченням непродуктивної комунікації, яка не має культурологічної основи, а тому позбавлена можливості смислоутворення. Навряд чи такий тип комунікації можна назвати діалогом, адже її учасники не в змозі «почути» одне одного, вони переконані в існуванні однієї-єдиної точки зору, яку ототожнюють із власною позицією.

Важливою для формування комунікативного ядра особистості є здатність до рефлексії, без якої неможливі подальший розвиток й самовдосконалення індивіда. Рефлексія, як одна із ознак людини розумної, її соціальної спрямованості, виявляється саме через механізми комунікації. У ході рефлексії індивідом здійснюється аналіз своїх емоцій, почуттів і переживань, а також виявляються наявні проблеми і можливі напрями їх вирішення.

Здатність до рефлексії тісно пов'язана із прагненням кожної особистості до ідентифікації, що забезпечує реалізацію сутнісних потреб людської екзистенції, і являє собою ще один компонент комунікативного ядра особистості. Цілком очевидно, що об'єктивацію свого «Я» людина в змозі здійснити лише у конструктивній,

спрямованій на взаєморозуміння комунікації, в ході якої суб'єкти отримують і продукують нові знання про навколишній світ, про себе, своє місце у соціокультурному середовищі.

Таким чином, у результаті комунікації відбувається формування суб'єктивної цілісності образу «Я». Набуття ідентичності, хоча б у часткових проявах, а отже, становлення і розвиток цілісної особистості, й має бути результатом комунікативної діяльності.

До переліку розглянутих нами складових комунікативного ядра особистості, а саме: здатності до децентрації, емпатії, рефлексії й ідентифікації, слід додати ще й такий аспект, як сформованість моральних основ комунікації. До них слід віднести усвідомлення цінності людського взаєморозуміння, спів-діяльності, комунікативного єднання; відповідальне ставлення до Слова й Дії; рефлексивне ставлення до світу. Зазначені цінності мають діяльнису, динамічну природу й спонукають людину до «вічного напруження» й пошуку. У цьому внутрішньому русі й відбувається становлення Особистості, реалізуються її устремління до цілісності, долається індивідуальна обмеженість, стає можливим прорив у духовну сферу. Відчуття внутрішньої цілісності, яке набувається у духовних пошуках, стає поштовхом до переходу людини на новий щабель духовного розвитку. Неперервність даного процесу забезпечується незгасаючим прагненням особистості задовольнити свої комунікативні потреби, до яких поряд із орієнтувальною, пізнавальною та потребою в емоційному контакті, слід віднести ще й потребу в усвідомленні й реалізації життєвого смислу.

У сучасному інформаційному просторі, зміст якого визначається засобами масової комунікації, людина не може в повні задовольнити комунікативні потреби через свою із цим простором змістову й структурну невідповідність. В цих умовах саме на освітній простір покладається уся відповідальність за духовно-моральне виховання особистості. Його можливості слід використати, в першу чергу, задля трансляції інформації просвітницького характеру, яка сприятиме формуванню стійких світоглядних орієнтирів у молоді. В такому випадку освітній простір виконуватиме нову для себе функцію гуманітарної експертизи по відношенню до інформаційного простору, сутність якої виявляється у захисті людини у тій мірі і в тих ситуаціях, коли вона піддається впливу численних нових технологій, включаючи й технології соціальні.

Ця функція набуває все більшої актуальності із утвердженням у сучасній культурі чуттєвого начала, інтерес до якого підтримується і культивується засобами масової інформації. Задоволення тілесних бажань й комерційний успіх, які «трапляються» миттєво й без особливих зусиль, – ось визначальні пріоритети людського життя, активно насаджувані мас-медіа. Під впливом масової культури, що розповсюджується за допомогою схем спрощеної раціональності, діяльність на усіх рівнях суспільної ієрархії набуває спрощеного й прагматичного характеру. А це, у свою чергу, призводить до поверхового освоєння цінностей і норм культури. Тож не дивно, що рушійними чинниками в діяльності сучасного суб'єкта виявляються прагнення задовольнити свої фізіологічні потреби й за будь-яку ціну отримати прибуток.

Така тенденція свідчить про зміну ціннісно-світоглядної парадигми, що знайшло своє відображення

у домінуванні «епохи інтересів», яка прийшла на зміну «епосі ідеалів», в утвердженні інтересів меркантильних, орієнтованих переважно на матеріальні цінності. Проблема цінностей, таким чином, набуває все більшої актуальності, оскільки саме аксіологічна складова є найважливішим формоутворюючим фактором у розвитку соціокультурного простору. Динаміка цінностей супроводжується змінами у характері комунікативних механізмів у суспільстві, що веде до кардинальних змін і у структурі простору освіти.

Яким же чином комунікативні фактори виявляють себе в якості ціннісно-регулятивних механізмів розвитку освітнього простору? Беручи до уваги те, що процеси «пізнання і мислення є переважно процесами комунікації» (К. Ясперс, Ю. Хабермас), ми можемо вести мову про своєрідний атрибутивно-комунікативний характер діяльності суб'єкта. Ціннісні уподобання суб'єкта накладають відбиток на характер, форми і результати його діяльності. У свою чергу, вони не задані заздалегідь і не є статичними. Цінності теж змінюються, хоча базових цінностей це стосується меншою мірою.

Отже, ціннісні орієнтири не предзадані – вони формуються у процесі розвитку тієї чи іншої соціокультурної форми і закріплюються в соціальних нормах, у відповідності з якими індивід виражає й утверджує себе в соціокультурному просторі. Тільки проявивши себе у діяльності, він зможе посісти певне місце у суспільній ієрархії. Саме у діяльності, що супроводжується мисленневими (комунікативними) процесами народжуються нові смисли, які в подальшому поповнюють нормативну систему соціокультурних форм життєдіяльності індивіда. Вони можуть «осідати» в предметних елементах практики або «укладатися» у системні зв'язки, що утворюють соціокультурний простір.

У ситуації «ціннісного» хаосу суб'єкту доволі складно здійснювати усвідомлену предметно-чуттєву діяльність. Ціннісна дезорієнтація породжує смисловий хаос. Смисли, які з'являються у результаті такої діяльності, «не вкладаються» у традиційні системні зв'язки, що й призводить до кризи ідентичності індивіда, фрагментації соціокультурного простору. У сучасному світі ця ситуація ускладнюється новими тенденціями, пов'язаними із стрімким розвитком інформаційно-комунікативних систем. Революція у галузі комп'ютерно-комунікативних технологій, посилення впливу Інтернету на свідомість сучасної людини, віртуалізація життя актуалізують проблему смислотворення. Постає проблема: як, опрацююючи потоки інформації, не підпасти під плив ЗМІ і навчитися формувати власну думку щодо тих складних процесів, які відбуваються у світі?

На сьогодні «темпи і щільність процесів смислотворення досягли такої критичної величини, яка вже не кількісно, а якісно змінює загальнокультурний контекст. Хвилі смислових інновацій, накладаючись одна на одну, не встигають утвердитися – ні у традиції (зовнішній, соціальний рівень), ні в ментальності (внутрішній, суб'єктивний рівень). Ця ситуація породжує численні часткові наслідки: кризу інновацій, кризу онтології у формі дезонтологізації предмета, всепоглинаючий релятивізм, пасивність, фаталізм і байдужість» [3, с. 576]. Таким чином, на характер діяльності людини впливають не лише ціннісні орієнтири, але й інформаційне середовище, що призводить до трансформації життєвого простору людини.

Внаслідок інформатизації освіти створюється ситуація співіснування в межах одного освітнього простору двох культурних осередків – книжного й комп'ютерного, символічними одиницями яких є тексти. Ініціатива у процесі комунікативної взаємодії «людина – гіпертекст» цілком належить користувачу електронного пристрою. З його боку творчість виражається у пошуку й моделюванні необхідної інформації, завдяки яким і відбувається утворення нових смислів. Проте, творчість ця інструментального характеру, на відміну від рефлексивного, що має місце у комунікації індивіда із художнім текстом. А отже, й текст не може вважатися суб'єктом комунікативного процесу: він є скоріше «надособистісним» витвором постмодерної культури, ніж продуктом творчості автономного індивіда. Така комунікація позбавляє людину головного – духовного обміну. «Спілкуючись» із текстом в мережі, вона не в змозі отримати оціночні знання про себе, що дає нам підстави говорити про відсутність аксіологічної функції у гіпертексту.

Відповідно перевага вербальних форм комунікації, порівняно із аудіовізуальними полягає в тому, що у першому випадку учасники комунікації є активно діючими суб'єктами двостороннього процесу, в ході якого людина виступає в якості «творця» мовленнєвих структур, без чого неможливе повноцінне засвоєння інформації. Залучення суб'єкта до різноманітних мовленнєвих практик в освітньому просторі сприятиме розвитку активної комунікативної позиції індивіда, його пізнавальних інтенцій, а в цілому – формуванню цілісного знання, оскільки саме «у вихідному пункті процесу формування свідомості, на думку В. Лекторського, три види діяльності виступають як пов'язані воедино: зовнішня практична діяльність, процес пізнання і комунікація» [4, с. 117]. Таким чином, лише взаємонаправлений процес спілкування сприятиме систематизації знань у свідомості індивіда, адже мовлення, яке складається із сукупності різного роду елементів–слів, утворює між ними найрізноманітніші зв'язки і відношення, тим самим забезпечуючи формування численних зв'язків і відношень в об'єктивному світі.

В умовах інформаційного суспільства можемо спостерігати негативні тенденції й щодо задоволення комунікативної потреби в емоційному контакті, адже перехід переважно до електронних засобів зв'язку знижує частотність безпосередньої міжособистісної комунікації. Ті ж комунікативні акти, що відбуваються з допомогою засобів інформатизації, відрізняються механістичністю й мають, як правило, монологічний характер. Нарешті руйнування ціннісно–сміслових орієнтирів унеможливує задоволення основної комунікативної потреби – у реалізації смислу життя. Усі разом, ці тенденції призводять до посилення процесів дезінтеграції, розвитку індивідуалістських настроїв у суспільстві, «замикання» людини на власних інтересах, соціальної апатії, дезорганізації життєвих стратегій особистості.

Таким чином, аналіз сучасної соціокультурної практики в її діяльнісно–комунікативному аспекті дозволяє сформувати уявлення про життєвий простір людини, а отже, виявити пріоритети у розвитку освітнього простору. Цей аналіз свідчить про відсутність належного регулювання функціональних механізмів масової культури з боку державних структур. Як наслідок, не виправдане розширення одних функцій за рахунок інших. Так, у сучасному інформаційному

просторі переважає інформація, яка виконує рекреаційну та соціально–маніпулятивну функції. Між тим, вони повинні виконувати допоміжну роль, порівняно із такими надважливими для суспільства функціями, як регулятивна і просвітницька. На жаль, криза цінностей у сучасному суспільстві є сприятливим ґрунтом для розвитку саме другорядних функцій. Заангажованість, наявність певного «соціального замовлення» негативно впливають на змістове наповнення інформації, що транслюється ЗМІ. Такі тенденції, як зниження інтелектуального рівня, агресія, бездуховність, дегуманізація є домінуючими у вітчизняному інформаційному полі вже багато років.

Небезпека для суспільства полягає у тому, що підрастаюче покоління сприймає подібний соціокультурний фон як норму. І реальність екрана, трансльована засобами мас–медіа, переноситься у повсякденну реальність звичайної людини, обертаючись сплеском негативних суспільних проявів. Викликає занепокоєння те, що ці тенденції екстраполюються у майбутнє.

Таким чином, серед найважливіших завдань, вирішення яких у кризовий період покладається суспільством на освіту, першочерговою уваги потребує відновлення нормативно–ціннісних ідеалів, які ґрунтуються на культурних і духовних традиціях народу. Необхідно культивувати серед молоді прагнення до духовності, зокрема здатності виходити за межі свого індивідуального існування, аби проявити любов і турботу по відношенню до оточуючого світу; розуміння краси, що невід'ємно від добра й відповідальності перед суспільством і собою.

Вирішення цих завдань потребує вироблення у відповідності із суспільними цінностями й ідеалами комунікативних стратегій особистості, які передбачають розвиток творчих здібностей і навичок рефлексивного мислення, відповідального ставлення до себе й інших; соціокультурної компетентності, в основі якої – знання законів розвитку сучасного суспільства й наявність високого культурного «імунітету», здатного протистояти впливу агресивних проявів інформаційного середовища. Сформованість в особистості такого соціокультурного «ядра», цілісної світоглядної картини світу й дозволить подолати фрагментарність життєвого простору індивіда й освітнього простору в цілому.

Список використаних джерел

1. Эффективная коммуникация: история, теория, практика: словарь–справочник / отв. ред. М. И. Панов. – М.: ООО «Агентство – «КРПА Олимп», 2005. – 960 с.
2. Лотман Ю. М. Будем работать для будущего // Воспитание души / Ю. М. Лотман; сост. и подготов. текста Л. Н. Киселева и др. – СПб.: Искусство–СПБ, 2005. – 621 с.
3. Пелипенко А. Субъект и типы сознания современности / А. Пелипенко // Пространства жизни субъекта. – М.: Наука, 2004. – С.571–595.
4. Лекторский В. А. Субъект, объект, познание / В. А. Лекторский. – М.: Наука, 1980. – 359 с.

References

1. Jeffektivnaja komunikacija: istorija, teorija, praktika: slovar'–spravochnik / отв. red. M. I. Panov. – M.: ООО «Agentstvo – «KRPA Oлимп», 2005. – 960 s.
2. Lotman Ju. M. Budem rabotat' dlja budushhego // Vospitanie dushi / Ju. M. Lotman; sost. i podgotov. teksta L. N. Kiseleva i dr. – SPb.: Iskustvo–SPB, 2005. – 621 s.
3. Pelipenko A. Sub#ekt i tipy soznaniya sovremennosti / A. Pelipenko // Prostranstva zhizni sub#ekta. – M.: Nauka, 2004. – S.571–595.
4. Lektorskij V. A. Sub#ekt, ob#ekt, poznanie / V. A. Lektorskij. – M.: Nauka, 1980. – 359 s.

Marchenko E. V., Ph.D., head of the Department of social and humanities sciences Dnepropetrovsk State University of Internal Affairs (Ukraine, Dnepropetrovsk), Lina728@ukr.net

Communication factors as value–regulatory mechanisms of educational space

The article proved the necessity of the symbolic socio–cultural structuring, formation of stable communicative links, development of individual skills to a different level of communication in order to establish the most productive relationships between a person and society. The author explains the relevance of communication strategies to involve the development of personal abilities and reflective skills to thinking, responsible attitude towards themselves and others; social and cultural competence, based on the law and cultural «immunity» that can resist to aggressive informatic environment.

Keywords: communication, educational space, cultural meanings and values, communicative «core» personality, information environment.

Марченко Е. В., доктор философских наук, заведующая кафедрой социально–гуманитарных дисциплин, Днепропетровский университет внутренних дел (Украина, Днепропетровск), Lina728@ukr.net

Коммуникативные факторы как ценностно–регулятивные механизмы развития образовательного пространства

Доказана необходимость символического структурирования социокультурного пространства, формирования устойчивых коммуникативных связей, развития в личности навыков деятельности на качественно отличных коммуникативных уровнях с целью установления наиболее продуктивных связей между человеком и обществом. Автор обосновал актуальность таких коммуникативных стратегий, которые бы предусматривали развитие творческих способностей и навыков рефлексивного мышления личности, ответственного отношения к себе и другим; социокультурной компетентности, в основе которой знания законов развития современного общества и наличие высокого культурного «иммунитета», способного противостоять воздействию агрессивных проявлений информационной среды.

Ключевые слова: коммуникация, образовательное пространство, культурные смыслы и ценности, коммуникативное «ядро» личности, информационная среда.

УДК 821.111

Андрієнко О. В.,
доктор філософських наук, професор кафедри
філософії, Донецький національний університет
(Україна, Вінниця), elena_andrienko8@mail.ru

ЕКОНОМІЧНИЙ ВИМІР ОСВІТИ: ЗНАННЯ ЯК ТОВАР

Здійснено соціально–філософське дослідження феномену комодифікації освіти. Зроблено висновок про те, що, хоча освіта та економіка знаходяться в тісній взаємодії як дві важливі сфери соціального буття, освітні цінності неможна звести до економічних, оскільки освіта є елементом онтологічного ядра культури.

Ключові слова: освіта, економіка, суспільство, цінності, комодифікація.

Освіта як одна з підсистем суспільства та сфера суспільного буття тісно взаємодіє з іншими його сферами, зокрема, з економікою. Аналіз взаємодії освіти з економікою через цінності дозволяє конкретизувати точки перетину духовного аспекту цінностей освіти з матеріальним аспектом суспільної реальності.

Метою даної роботи є соціально–філософське дослідження феномену комодифікації освіти та шляхів взаємодії освіти та економіки.

Питання зв'язку освіти та економіки торкались у своїх роботах Ф. Енгельс [1], Т. Зак [2], В. Іноземцев [3], Н. Цветкова [4], Н. Багдасар'ян [5], О. Карпов [6] та інші вчені, проте дана проблема досі залишається малодослідженою.

Надзвичайно важлива роль економічної сфери в житті суспільства (що стала провідною ще в епоху Нового часу) безпосередньо витікає з впливу на масову свідомість та всі сфери суспільного буття індустріалізації

та індустріальних цінностей. Матеріальною основою настання індустріальної епохи були машини та машинне виробництво, а серед цінностей слід виокремити людський розум (здатний підкорювати природу через науку); раціоналізм; матеріальний успіх; залежність особистісної позиції від економічних чеснот; праця; прагматизм; техніцизм; індивідуалізм; приватна власність; свобода, рівність, справедливість і демократизм (у соціально–політичному контексті). Крім того, ще більшої універсальності набуває цінність грошей, цього «товару товарів» ХХ ст. На сьогодні гроші крім того, що вони є основою економіки, також виступають і чинником суспільної комунікації, і консолідуючим та селекційним механізмом соціуму, і однією з його центральних цінностей, на яку орієнтується весь процес соціалізації, в тому числі й інститути освіти.

З розвитком індустріальної цивілізації, центральною структурою якої є економіка, аксіологічна сфера суспільства та ціннісна свідомість кожного окремого його члена стають надзвичайно складними та сповненими суперечностей (між правами та обов'язками, суспільними та індивідуальними інтересами, економічним успіхом і нормами моралі тощо). Класики марксизму відзначали негативні зміни в ціннісній площині, пов'язані з суспільно–економічним розвитком. Як пише Ф. Енгельс, «...саме нове суспільство протягом двох з половиною тисяч років свого існування являло собою картину розвитку незначної меншості за рахунок експлуатованої та пригніченої величезної більшості, й воно залишається таким і зараз у більшому ступені, ніж будь–коли» [1, с. 91]. Навіть якщо відволіктись від марксистського підходу, вочевидь здобуття економічного успіху та капіталу є однією з провідних цінностей сучасної освіти та мотивом її здобуття.

Сама освітня діяльність перетворилась на частину економічної політики. Так, зараз все частіше про освіту говорять і пишуть у суто економічних термінах: «освітня послуга», «освітній капітал», «освітній кредит», освітнє середовище як «чинник виробництва» та ін. Наприклад, яскравою ілюстрацією економічного тлумачення смачної освіти є робота російського дослідника Т. Зак «Освітній процес та економічна політика держави», що визначає наступним чином поняття освітньої послуги: «...засіб виробництва людського капіталу, головним результатом якого є отримані знання, вміння, навички, які будуть використовуватись у майбутньому виробництві та приносити додатковий прибуток своїм власникам» [2, с. 36]. При цьому цікаво, що за умови інтерпретації освіти як надання/отримання освітніх послуг до неї можна застосувати всі атрибути звичайного індустріального процесу. Зокрема, освітній процес розглядається як виробничий, де головними чинниками є професорсько–викладацький склад і матеріально–технічна база, а результатом – накопичений людський капітал.

Специфікою економічного підходу до освіти є рівна можливість розгляду освітнього процесу як з позиції освітньої установи (аналог підприємства), так і з позиції студента (клієнта, якого навчають). Зазвичай саме установи відіграють головну роль у формуванні програми, технології навчання, приверненні уваги та відборі студентів, але все це буде марним без активної участі студента та залучення його матеріальних, темпоральних і ментальних ресурсів. Т. Зак йде ще далі,